

Ю. БЕЛОВ

ЯК СОЦІУМ ОБИРАЄ СВІЙ ШЛЯХ**Роздуми після прочитання «подієвої» книги.****(С.И. Дорогунцов, А.Н. Ральчук. Хозяйствование — синергетический инвариант. К.: Оріяни, 2006. — 228 с.).****КОНТИНУУМНІСТЬ І ПЕРЕРИВЧАСТІСТЬ —
АЛЬТЕРНАТИВИ СВІТОГЛЯДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Власне, різниця в акцентованих тут «континуумному» і «переривчастому» методах опису СПС і ЕС, а глибше — у поданні й оперуванні дійсності, що стоїть за ними, — утворює *другий аспект* розрізнення цих систем. Безпосередньо не деклароване для СПС постнекласичною наукою, а для ЕС — економічною неокласикою, це розрізнення, проте, є для даних наукових парадигм іманентним. Не діючи звичайно в чистому вигляді, а взаємодоповнюючи один одного, рельєфно й автономно воно з'являється у поділі мислення (ширше — світогляду) на два полярних види — *аналогове і дигітальне* (Г. Бейтсон).

Аналоговий (континуумний, безперервний) світогляд є для людської психіки вихідною, архаїчною формою ставлення до світу. Ця форма безпосередньо пов'язана з несвідомим у людині, з вегетативними, тілесними явищами та практиками. Світ тут постає у його вихідній цілісності, холізмі, отже, у взаємозв'язку всіх речей і явищ, їхній схильності до багатовимірних метаморфоз. Онто-

Закінчення — поч. у «Вісн. НАН України» №9

логічно, аналоговий світогляд сполучається з *актуальною безкінечністю* («справжньою безкінечністю») як із чимось, що вже сталося, цілісним, неосяжним і у своїх глибинах — «неполіпшуваним». Аналоговий світогляд відбиває реальність і багатство буття, ніби ковзаючи по його складному «онтологічному рельєфу», зберігаючи, таким чином, і вірність буттю, і знаходячи можливості для людського самовираження. У культурі наших днів цей світогляд втілюється у двох основних формах — «звужувальній» і «розширювальній». «Звужувальна», матеріалізована форма представлена у так званій аналоговій технології, що оперує з фізичними величинами і процесами, поданими в їх реальному, вихідно-безперервному вигляді: величині струму, тиску, швидкості тощо. Аналогова технологія повторює, перетворює і тиражує цю безперервність у необхідних для користувача відношеннях. Будучи, власне, копією природних процесів і явищ, аналогова технологія повторює природність і в аспекті різного роду експлуатаційних незручностей (обережно говоримо — незручностей, дедалі більше

© БЕЛОВ Юрій Анатолійович. Доктор фізико-математичних наук. Завідувач кафедри теоретичної кібернетики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2007.

дратівних для людства, що занурилося в гедонізм) — шумів, нестійкостей, двозначності результатів, їхнього неефективного зберігання тощо. Звідси аналогова технологія, котра загалом віддзеркалює «світ як він є сам по собі», усе масштабніше заміщується надійнішою й ефективнішою дигітальною технологією, що, однак, являє собою певну *імітацію світу*. Навпаки, аналоговий світогляд із ставленням до світу «як він є сам по собі», значною мірою — основа синергетики, що ретельно досліджує всі ці природні своєрідності (*новий діалог людини із природою* за І. Пригожиним) або «розширювальна» форма аналогового світогляду.

Дигітальний (цифровий, переривчастий, дискретний) світогляд виходить із можливості подання і, що особливо важливо, оперування цілісним світом у вигляді необмежено детальної та масштабної композиції елементів «є» — «ні» або, те ж саме, — «1» — «0». Такий світогляд виник на певному етапі еволюції людської психіки, він пов'язаний з людською інтенцією керування світом (або, точніше, володіння світом за принципом «розділяй і пануй») і заснований на фундаментальному абстрагуванні. Онтологічно дигітальний світогляд сполучається з потенційною безкінечністю («умовною безкінечністю»), тобто певною досить великою, але незавершеною сукупністю елементів, яку можна множити й конфігурувати, одержуючи нічим не обмежений бажаний результат. Абстрагованим даний світогляд є саме тому, що припускає як базову реальність те, чого насправді ніде немає. Особливістю дигітального світогляду, проведеного послідовно, є те, що він припускає специфічну унікальну операцію із двома вихідними «атомарними» елементами: один з них («є», «1») являє собою абсолютну самотождність і наявність, а інший («ні», «0») — тотальне заперечення цієї самототождності, абсолютну відсутність першого елемента. Всі логічні операції (і засновані на них інформаційні технології) так чи так оперують

саме даною парою. Власне, це надає логічним висновкам характеру абсолютної абстрактної непорушності, безумовної доказовості й точності без потреби співвідноситися з ширшим контекстом буття, з тим, що в інших формах світогляду (мислення) або переживаннях буття відсутнє. Подібні особливості повторюються й у дигітальній інформаційній технології: розкладаючи (відображаючи) передану дійсність у композицію достатньо великої (з необхідною точністю) кількості парних атомарних елементів, вона цю дійсність (звукову, зорову, логічну тощо) здатна представляти, інтерпретувати в зручному для її опрацювання вигляді. Тут відкривається безліч можливостей маніпулювання з атомарними елементами. Ці елементи, як необхідна інформація, компактно і достатньо довго можуть зберігатися, вони практично не зазнають впливу шумів. Говорячи дещо огрублено, але сутнісно адекватно, дигітальний світогляд здатний створювати необхідні або бажані образи реальності, неначе *повноцінніші* і *достовірніші* щодо відповідної їм вихідної природної реальності. Послідовно і повномасштабно проведений дигітальний світогляд, сполучений з відповідною інформаційною технологією, породжує *віртуальну реальність* — удаваність, образність, звичайно *цікавішу* ніж наш повсякденний світ, але позбавлену субстратів речовини й енергії, які забезпечують цей світ, отже паразитуючу на ньому.

Принципи аналогового і дигітального світоглядів, очевидно, по-різному позиціонуються щодо СПС і ЕС. СПС — це певний баланс, узгодженість аналогового і дигітального світоглядів, із пріоритетом аналогового стосовно дигітального, де перший зумовлюється «вписаністю» СПС у закони синергетики, другий — необхідним аналітичним (абстрактним, цифровим) структуруванням на відповідні підсистеми (компоненти), ієрархічні рівні тощо. Аналогією для подання СПС тут може бути розроблюваний нині в рамках дослідження принципів пізнання так

званий *тілесний пізнавальний підхід* (embodied cognition approach). Він виходить із того, що справжнє пізнання потребує відповідного «тіла», тілесного носія з його здатностями сприйняття й руху в просторі (тобто, щось, сполучене з аналоговим світоглядом), над яким надбудовується і з яким взаємодіє певна інтелектуально-аналітична структура (співвідноситься з дигітальним світоглядом). Навпаки, ЕС — і в реальному, упредметненому стані, і як теоретична конструкція є прерогативою дигітального світогляду — і з огляду на вихідну «вирізаність» ЕС із «тіла» буття (антитеза «вписаності» СПС у буття за допомогою законів синергетики), і з огляду подальшого дроблення «вирізаної» ЕС на певні атомарні автономні компоненти із сукупністю зв'язків між ними. Продовжуючи пізнавальну аналогію, ЕС тут можна зіставити з *обчислювальним підходом* (computation approach). Здійснюючись на основі комп'ютерних програм, ніби «зависаючи у повітрі» і не стикаючись із реальним буттям, цей підхід ефективно демонструє швидке зростання можливостей штучного інтелекту, але підкреслимо — саме *штучного*, що не може бути винятковою самоціллю соціуму.

СОЦІОПРИРОДНА Й ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМИ: СКЛАДНО ПРО КВАЗІПРОСТЕ

Артикульована штучність ЕС — на противагу *збалансованій* природності СПС — визначає *третій аспект* зіставлення СПС і ЕС. Тут діють кілька ключових моментів.

По-перше, щодо локалізації цих систем. Локалізація СПС має реальну і конкретну просторово-часову прив'язку, сполучаючись із певним топосом і темпоральними процесами в ньому. Більше того, «вписаність» СПС у синергетичну картину світу визначає й характер її фрактального структурування (фрактальність — властивість самоподібності систем — наприклад, частина хмари подібна до всієї хмари). Фрактальне структурування СПС визначає те, що в *глобальній* СПС (на основі світового госпо-

дарства) можна виділити — відповідно до різних критеріїв — нескінченну безліч різномасштабних суб-СПС, котрі можуть накладатися одна на одну, перетинатися, будучи, проте, реальними просторово-часовими утвореннями (властивість континуумності СПС). Навпаки, дискретні властивості ЕС визначають їхню ієрархічну архітектуру співіснування, де *глобальна* ЕС поділяється далі на ЕС *окремих країн* або *об'єднань країн* (приміром, Європейського Союзу), вкрай не схожих одна на одну. Парадоксально, але ця дискретність діє і в нинішній *геоекономіці*, яка здавалося б не знає жодних обмежень і виникла на основі інформаційно-мережного суспільства, що формується. ЕС геоекономіки жодним чином компактно не локалізовані, а, навпаки доцільно (для них самих) розосереджені в реальному просторі своїми фрагментами із прив'язкою до інформаційно-комп'ютерної мережі, яка з огляду на дигітальний (тобто дискретний) характер інформаційної технології має можливість утворення віртуальної реальності. Віртуальність визначає, власне, *дискретний*, точніше — *дискретно-часовий характер* ЕС геоекономіки — неочікувано виникнувши у просторі, що обіцяє високу геоекономічну ренту, можливість цю ренту зібрати й так само швидко зникнути.

По-друге, це екзистенціальні особливості систем. Існування СПС, «вписаної» у навколишній світ за допомогою законів синергетики й такої, що характеризується домінуючим аналоговим світоглядом, може реалізуватися тільки в діалоговому режимі, діалогічно. Єдина доцільна форма такої реалізації — процес смислопородження, зумовлений погодженістю можливостей універсуму й людської активності (зокрема економічної діяльності). Таку діалогову екзистенцію СПС, коли в ній необхідно і взаємозацікавлено взаємодіють соціальне і природне начала, можна представити й за допомогою філософської категорії складки, що набуває у пізнанні дедалі більшого значення. Складка,

яка взагалі має своїм завданням подолати обмежене відображення реальності шляхом парних характеристик типу «праве — ліве», «внутрішнє — зовнішнє», «частина — ціле» (а між ними — що, безодня?), наразі представляє саме те, що соціум в СПС водночас й відчуває свою відмінність від «усього іншого» — природи, світу, універсуму — і контролювано безмежно близько наближається до нього, оскільки воно соціуму необхідне саме своєю з ним несхожістю.

Такий екзистенціальний статус, звісно, не може бути в ЕС, де реалізується дигітальний світогляд. Екзистенція ЕС здійснюється — саме завдяки логіці дигіталізму — як певна самототожність, як чиста присутність елементів з пари «1» або «є», без жодного зіставлення з контекстом буття. Власне, це визначає ЕС як адекватний економічний інструментарій нинішнього монологічного людства й монологічну поведінку самої ЕС. Подібна поведінка може спрямовуватися тільки тією метою, що генерується в надрах самої ЕС і їй же підконтрольна. Такою метою в ЕС є *вартість* — «найекономічніше в економіці» (Ю. Осипов) і тут, слідом за авторами, хочеться підкреслити деякі цивілізаційно-синергетичні особливості екзистенції ЕС. Будучи генетично (дигітально) штучною і переростаючи своє інструментальне призначення, ЕС такою мутацією характеризує себе в кодах синергетики як певний варіант *алопоетичної системи* (на відміну, нагадаємо, від *автопоетичної* СПС). Алопоетичність ЕС виявляється у поступовій зміні її місії (мовою синергетики — зміні ідентичності) від призначення *служити людині, бути її інструментом* до прямо протилежної — *підпорядковувати собі людину, робити її своїм функціональним елементом*.

Зазначена мутація характеризується й супутньою їй зміною змісту, *мутацією вартості*, де окрім моментів її існування, взяті поза контекстом змін, є каменем спотикання нинішньої економічної думки. Синергетичне ж «прочитання» мутації вартос-

ті можливе з позицій так званого *метасистемного переходу*, де ускладнення тієї або іншої системи в напрямку реалізації її мети здійснюється послідовною надбудовою нових підсистем, дедалі ближчих місії системи, над комплексом підсистем-попередниць. Наразі у генетично штучної ЕС мутація вартості — це маркер послідовного посилення «штучності» вартості — від вихідного «трудового» характеру вартості, через її надбудову «кориснісним» компонентом, аж до можливості *навіювання вартості* (Ю. Осипов) у створюваному мережевому суспільстві. Очевидним тут є і посилення негативних джерел формування вартості, коли, наприклад, у характеристику обсягу вартості (ВВП) ЕС/національної держави включаються у все більших масштабах і різноманітні за своїм змістом деструктивно-вартісні оцінки — від військових витрат, що вже стали звичними, до витрат дегуманізуючої маскультури. Звідси спроби оцінювати рівень «монологічного» (власне, вартісного) життя в ЕС якимось ширше, не тільки виключно у вартісних координатах: від *індексу розвитку людського потенціалу* до зовсім уже екзотичного (але затято прагнучого вирватися за рамки вартісної характеристики) *рівня людського щастя*. Звідси й реалізована за допомогою синергетичного подання (само)цільного розвитку вартості в ЕС можливість розуміння того нинішнього цивілізаційного стану, що соромиться (побоюється?) визнати нинішня економічна наука й переважаюча маса «економізованого» соціуму: не економіка (ЕС) є певним необхідним інструментом для людини, а людина дедалі більшою мірою стає *необхідним засобом для економіки* (зайнятої своєю «святою справою» самозростання вартості).

МЕТАТЕОРІЯ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ПІЗНАВАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ СОЦІОПРИРОДНОЇ СИСТЕМИ

Нарешті, третім моментом зіставлення СПС і ЕС є зумовлена ними *предметність* відповідно інтерпретуючого їх науко-

вого знання. Генетична штучність ЕС, їхня самототожність, нагадаємо, з позицій дигітального світогляду, поза співвіднесеністю з контекстом буття, робить ЕС *поліфонічними* щодо їх можливих реалізацій — і концептуально-теоретичних, і практичних. Інакше кажучи, безліч можливих реалізацій ЕС погано зводиться до єдиного й конкретного «понятійного поля» (власне, лише на рівні високої абстракції подання ЕС як сукупності ресурсів і суб'єктів та економічної діяльності, які взаємодіють у процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання, утворюючи єдине ціле). Поліфонічність ЕС як смислова розмаїтість — навіть *смислова різноспрямованість* — об'єктів економічного знання робить у принципі незвідними до «загального знаменника» відповідні їм економічні теорії. Це породжує те, що в сучасній економічній думці відзначають як проблему *релятивізму* в економічній теорії, котра пояснюється звичайно впливом постмодернізму на економічну неокласику. Навпаки, СПС своєю синергетичною «вписаністю» у *єдине* буття (світ, універсум) є *монофонічними* — у тому сенсі, що через свою фрактальну самоподібність вони можуть бути зведені до певного «загального теоретичного знаменника». Такий знаменник поданий авторами як *метатеорія господарювання*. Метатеорія господарювання містить деякі важливі для розуміння аспекти.

По-перше, метатеорія по-своєму і необхідно відображає об'єкт (СПС), якому вона відповідає. Використовуючи близьку рецензентові метафорику, можна сказати, що між СПС і метатеорією діють ті самі сутнісні відносини, які існують між кібернетикою *першого* та *другого* порядків (Х. фон Ферстер), виходячи із принципів *самозастосовності кібернетики*, тобто дослідження кібернетики засобами самої цієї науки. Якщо кібернетика першого порядку, розділяючи світ на об'єкт і суб'єкт, досліджує (і реалізує) можливість керування світом, спираючись на *процеси, органічно притаманні* світу,

то кібернетика другого порядку ґрунтується на тому, що діяльнісний суб'єкт (людина), як частина світу, саме з огляду на це має відповідати за свої думки і вчинки у світі. Інакше кажучи, кібернетика другого порядку «самозастосовується» щодо кібернетики першого порядку. По-перше, копіюючи у собі певне спільне їх «тіло». *По-друге*, досліджуючи в цьому «тілі» із сутнісних, смислових позицій ті управлінські процеси, які в кібернетиці першого порядку використовуються насамперед тому, що вони «добре працюють». Або інакше: кібернетика другого порядку — це рефлексія, самосвідомість кібернетики, які можуть бути адекватними, лише діючи у конфігурації власного «тіла».

Зрозуміло, що такої рефлексії не може бути у нинішнього економічного знання, де ментальний заряд економічної теорії вже самовичерпався у поданні «штучної» і «тілесно безформної» ЕС. Навпаки, *самозастосовність синергетики* — сутнісно вищого рівня, ніж у кібернетиці, — визначає подібну рефлексію у «витканій» і «розчиненій» у синергетиці СПС. Цією рефлексією і є метатеорія господарювання. Причому структурою свого теоретичного корпусу вона, очевидно, має у *знаннєвій формі* відбивати *реальність* СПС — реальність, яка існує в СПС по вертикалі «ментальність — тілесність».

Якщо в СПС по такій вертикалі її рівнів полярність «ментальність — тілесність» діє саме в *цілісній системі*, а ментальність і тілесність локалізуються у певній кількості верхніх і нижніх рівнів СПС, то цілісність СПС за синергетичним принципом *тринітарності* (Р. Баранцев) повинна забезпечуватися якимсь третім компонентом, що відповідає за холізм системи. Оскільки СПС не тільки щось припускає («ментальність») і не тільки якось узгоджується з можливостями універсуму («тілесність»), а й щось таке продукує (має продукувати), цей компонент, з відповідними йому середніми рівнями СПС, можна позначити як «інструментальність». «Інструментальність» — це, власне, те, що реалізує діало-

гову — *продуктивну, смислопороджувальну*, — діяльність СПС (яка може бути діалоговою тільки за узгодженості тріади «ментальність — інструментальність — тілесність»). Очевидно, ця тріада має відображатися у метатеорії і стосуватись вже всіх, реальних і можливих СПС, у *знаннєвій формі* віддзеркалюючи те, що в СПС ці компоненти виконують *функціонально і реально-продуктивно*. Компоненту «ментальність», який в СПС відповідає за формування визначення мети її діяльності, у метатеорії повинен відповідати компонент рефлексії стосовно доцільності діяльності, «інструментальності» — компонент визначення припустимості її раціональної організації, «тілесності» — компонент зумовленості доцільної діяльності законами і можливостями універсуму (передовсім — синергетичними). Чи є у нинішньої науки (причому ширшої, ніж тільки економічна) якісь дисципліни, більш-менш релевантні таким компонентам? З різним ступенем адекватності, наукової опрацьованості й існування історичного досвіду це, відповідно, філософія господарства, економічна теорія (теоретична економія, економіка) і фізична економія (економіка).

Ключовим — саме у значенні «не перший серед рівних», а *особливий* — компонентом тут є наукова дисципліна, що набула наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть усталене найменування *філософії господарства*. Узагальнюючи у знаннєвій формі ментальність СПС, філософія господарства замислюється над питаннями про екзистенціальні орієнтири людського буття-у-світі. А саме — яким чином реалізувати різноманітну і необхідно активну життєдіяльність людства (від дозвілля до масштабних економічних проєктів) так, щоб вона, не суперечачи законам і можливостям природного та соціального універсумів, а узгоджуючись з ними, мала *стійкий і благий* результат, що відповідає *глибинному* (у широкій палітрі можливого прочитання — від органічно-природного до Божого) *призначенню людини*? Іншими словами: як зробити так, щоб ця блага за *зadu-*

мом і реалістична за можливістю виконання життєдіяльність (як ще зовсім недавно здавалося) цілком *конкретно* (що тепер починає сприйматися як загальноцивілізаційна криза) не перероджувалася у те, «чим вистелена дорога у пекло» (знову в широкій палітрі прочитання: від поки ще безмежної ейфорії неофітів гедонізму і споживацтва до «вже не страшилок» — масштабних техногенних катастроф і змін клімату).

Така *узгодженість* життєдіяльності людини із законами і можливостями універсуму є сутністю філософії господарства — і як предмет наукової дисципліни, і як «життя за філософією господарства». Батько-засновник філософії господарства — Аристотель — узгодженість розумів як певне *благе домогосподарство*, де людина, працюючи, отримувала і необхідні для свого життя продукти, і радість від такої праці. Домогосподарство було обмежене за масштабами з огляду на обмеженість природних людських потреб. Домогосподарству протиставлялася *неправедна хрематистика* — як прагнення до наживи і накопичення багатства (сучасною мовою — щось із устремління нинішніх олігархів і «людей повітря»), тобто діяльність, яка не знає стримувань і жодних обмежень. С.М. Булгаков — російський філософ та економіст, якому й належить термін «філософія господарства» — узгодженість трактує вже цілком *конкретно і процесно* — як динамічний довготривалий баланс між *natura naturans* («органічною», природою-субстанцією, що творить) і *natura naturata* («артефактною», створеною людиною «другою» природою). Порушення цієї узгодженості «програмує» господарювання на *негативну есхатологію*, ту чи ту його кризовість й абсурдність, може, за гарного (зовні) стану справ (наприклад, веде до моральної деградації багатіючого олігарха, або, ширше — до масштабної *аномії* взагалі-то небідного соціуму). Навпаки, «господарювання в узгодженості» забезпечує *позитивну есхатологію*, з її стійким благим результатом або діє в режимі смислопородження.

СМИСЛОВІ І СТРУКТУРНІ КООРДИНАТИ МЕТАТЕОРІЇ

Для коректного розуміння філософії господарства тут є важливими кілька речей. Насамперед власне господарство й господарювання. Філософія господарства подає їх як *саме життя* — від певних глибинних людських світовідчужань до практичних і фізичних дій. Звідси господарство — ширше, ніж нинішня економіка, призначенням якої є виробництво і споживання товарів та послуг за допомогою ринку. Однак господарювання тримає людську діяльність під «діалогічним контролем» (баланс *natura naturans* і *natura naturata*), причому не просто регламентує її обмеження у масштабах (як одна з перших пропозицій Римському клубу — «нульове зростання»). Діалогічний контроль пропонує людині робити саме те, що не може дати їй природа (світ, універсум), але робити це так, щоб не підмінювати, і тим паче, не винищувати природу (світ, універсум). Інакше кажучи, філософія господарства подає діяльність-господарювання — в ідеалі і в можливому наближенні до ідеалу — як діалог трансценденції та неповторності «природності» (природи, світу, універсуму) і трансценденції та неповторності «культурності» (соціум зі своєю самореалізацією). Результатом господарювання в такому режимі і є певне осмислене (у рамках процесу смислопородження) *благо*. Навпаки, економіка як діяльність у її нинішній ліберально-ринковій моделі призначена лише для вузької мети виробництва товарів і послуг. Вона не перебуває під «діалогічним контролем», є монологічною і контролюється тільки власним принципом — «дозволено все, що не заборонено». Отож не може не почати ліквідувати ці заборони, поступово *дозволяючи сама собі абсолютно все*. De facto економіка своєю агресивною інтенсивністю стає не те що ширшою, — оскільки їй недоступні й нецікаві тонкі екзистенціальні речі, — а «помітнішою» від господарювання, яке знає (за задумом) «своє місце». Однак це *нерозумна екзистенціальна «помітність»*, пов'язана з

оштучненням усього універсуму — і природного, і соціального. Світ стає гомогенно штучним, сповіщаючи про себе наростаючою загальноцивілізаційною кризою, породжуючи із себе якусь глобальну *постекономіку* — для всіх і для нікого, оскільки людина теж перетворюється на *штучну особину* (якщо поки й не цілком у фізичному плані, то вже досить повно — у світоглядному).

Такі змістові уявлення філософії господарства про місце, можливості та призначення людини, її життєдіяльність, щоб не залишатися тільки *спалахом інтуїції*, котра протвередує людство — як це було від моменту зародження філософії господарства і до кінця XX століття, — мають виходити не тільки на певні вагомні *раціональні підтвердження*, а й на можливість своєї *конструктивної реалізації*. З позицій нинішньої постнекласичної науки це і здійснює метатеорія господарювання, сполучаючи *смислоорганізуючий* (смислопороджувальний) компонент філософії господарства з двома іншими компонентами — теоретичною економією та фізичною економією. Тут, у метатеорії, у тріадній взаємодії компонентів, *філософія господарства* «замикається на смисл» (організує смислопородження), а два інші компоненти мають бути вихідними складовими смислу і смислопородження. Причому, за синергетичними принципами смислопородження, один складник відповідатиме орієнтованій на досягнення певної мети людській діяльності, другий — характеризуватиме можливості світу, універсуму в реалізації такої діяльності. Автори показують, що подану у зазначений спосіб діяльність вивчає нинішня економічна наука, узагальнено — *теоретична економія*, можливостям же світу відповідає те, що нині починають розуміти як *фізичну економію*.

Відзначимо, що теоретична економія (за-садничо і первісно — керування господарством) за періодом зародження така ж стародавня наука, як і філософія господарства. Однак, на відміну від філософії господар-

ства, це, особливо із прискореним протягом останніх двох століть зростанням кількості і складності її положень, що синхронізуються з ускладненням породженого «практичною» економікою нового стану світу, досить розвинена наука. Більше того, вона вже мовби мимохіть і вимушено мириться з тим, що поруч із предметом її діяльності існують й інші світи — соціальний та природний. Отож теоретична економія і дає визначення свого предмета в діяльнісно-операціонально-інструментальному ключі як науки про господарство, способи його ведення, відносини між людьми у процесі виробництва й обміну товарів, закономірності перебігу господарських процесів, але робить це, не позиціонуючи себе щодо природного і соціального світів. Тут, якщо застосувати аналогію з *обчислювальним і тілесним пізнавальними* підходами, теоретична економія за ідейною спрямованістю близька саме обчислювальному підходу, який не сполучається ні зі змістом свого застосування (перерахувати геть усе? перетворити весь світ на сукупність товарів і послуг?), ні з фізико-матеріально-енергетичними властивостями світу (довести, що штучний інтелект «краще» свідомості людини — такої вразливої до різних недуг і взагалі смертної? зробити весь світ настільки штучним, що жодні кліматичні зміни не будуть страшні?). Це визначає необхідність підконтрольності знанневої активності теоретичної економії як пізнанню *смислу* з боку філософії господарства, так і знанню про *реальні* (не тільки тут-і-тепер, а й у безмежній перспективі) і *синергетичні* (з огляду на підступну «м'якість» законів) можливості універсуму. Останнє, власне, визначає завдання фізичної економії.

Фізична економія в цій тріаді компонентів метатеорії господарювання є наймолодшою науковою дисципліною. Її зародження пов'язують з ім'ям Г. Лейбніца, тобто вона хронологізується кінцем XVII — початком XVIII століть. За нинішніми уявленнями фізична економія досліджує як прояв зако-

нів природного і соціального універсумів у субстратній тріаді «речовина-енергія-інформація», за всіх інших рівних умов визначає неоднозначний кінцевий господарський (економічний) результат соціуму. Оскільки фізична економія як наукова дисципліна перебуває у стадії становлення й окрім того автори розглядають її саме в синергетичному варіанті, то дія цих законів, по-перше, досліджується з позицій можливості «спрацьовування» певних обмежувальних параметрів, що фіксують вихід домагань соціуму за припустимі межі. Ці параметри мають, як правило, неявний (синергетичний) характер і, звичайно, у нинішньому економічному житті на них навіть не зважають. По-друге, в інкорпорованій у такий спосіб у метатеорію господарювання фізичній економії закони універсуму трактують не як прикрі зовнішні умови й обмеження («краще б їх не було!»), що сковують діяльність людського генія — як це діє, приміром, навіть у найбільш просунутій з «природофільного» погляду *екологічній економії*. (Тут, власне, спостерігаємо ситуацію, іронічно обіграну Й. Гете в міркуваннях певного голуба про те, що він літав би краще, якби йому не заважало повітря. Причому що цікаво: нинішня цивілізаційна — монологічна — модель і пов'язана з нею «практична» економіка все-рйоз зайнялися переробкою цього незручного «повітря». Але породжуючи нову штучну технобіосферу, вони підкоряються вже її «повітрю» — від «незручних» техногенних й екологічних катастроф до комп'ютеризованого стилю мислення, що підозріло занадто добре знає, чого воно хоче, не кажучи вже про згадуваних «людей повітря», які прямо-таки живуть там.) Навпаки, синергетичні закони універсуму з усіма їхніми циклами, обумовленістю, станами рівноваги, біфуркаціями і фрактальностями для фізичної економії та ширше — метатеорії — є вихідне й необхідне (у пізнавальному аспекті — і цікаве) *субстратне благо світу*. Саме воно у знанневій формі тільки й може при взаємо-

дії зі знанням організації людської діяльності *теоретичної економії* втримувати цю діяльність у межах смислу, що контролюється *філософією господарства*.

ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОСТІ МЕТАТЕОРІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ

Очевидно, що у метатеорії господарювання виникає проблема адекватної «смыслебезпечувальної» взаємодії тріади компонентів. Ця проблема вже конкретніше — як застосування метатеорії до реальних СПС — звучатиме у сенсі забезпечення їх інформаційної (і загальної) цілісності на всіх функціонально-ієрархічних рівнях СПС. Солідаризуючись із авторами, розв'язання проблеми можна подати як взаємодоповнення двох нинішніх наукових підходів — інформаційної взаємодії та інституціоналізму.

Інформаційна взаємодія — один з нових напрямків інформатики, який швидко розвивається. Це взаємодія між певними активними об'єктами (системами), коли хоча б один з них змінює, збільшує рівень своїх знань. Оскільки метатеорія за допомогою СПС розглядає блага людське життя-господарювання саме як смислопороджувальний діалог з двома учасниками (активними об'єктами, системами) — соціумом і природою, — їхня інформаційна взаємодія є *інформаційною формою діалогу*, що регламентує характер і необхідні параметри такої взаємодії. Це дає змогу розглядати стрижневу ідею діалогічності у перспективі розвитку інформатики з коректних, «інженерних» позицій структурування діалогічності — виділення в СПС рівнів, потрібних для взаємодії соціального і природного начал, різних видів їхніх переходів і перетворень, станів рівноваги та еволюції в напрямку осі «тілесність — ментальність». В управлінському аспекті інформаційна взаємодія дає досягнення балансу соціального і природного начал у поведінці СПС і, відповідно, пер-

спективу практичної реалізації смислопороджувальної діяльності людини. У ширшому плані взаємодія, демонструючи необхідність узгодженості в екзистенціальному і онтологічному (діалог «соціум — природа»), просторовому (вертикальному й горизонтальному) і часовому (баланс «минуле — сьогодення — майбутнє») ракурсах, визначає водночас і неможливість людського життя в координатах смислу за будь-якого стихійного буття соціуму — нехай це навіть буде *спонтанний ринковий порядок* Ф. фон Хаска. Саме можливість смислопороджувального буття соціуму завдяки інформаційній взаємодії показує, що таке буття необхідною мірою має бути *науковим* — у сенсі узгодженості волі людських дій із синергетичними законами універсуму.

Якщо інформаційна взаємодія визначає принципову можливість «зчеплення» різних ярусів й елементів буття — зокрема і для організації *смислопороджувального господарювання* в СПС, то *інституціоналізм* у певному аспекті дозволяє таку організацію цільовим і предметним чином агрегувати. Інституціоналізм за походженням є економічною категорією і реалізується у відповідних *інститутах* — сукупності певних можливих і припустимих норм та правил поведінки соціуму. Отримуючи від інформаційної взаємодії принципи необхідного структурування («зчеплення елементів буття»), інституціоналізм робить це вихідне важкоуявне структурування буквально *ергономічним*, раціонально обумовленим людським сприйняттям і досяжністю. Якщо в СПС подібні інститути діють як норми, правила, рекомендації щодо такої поведінки соціуму (за спрямованістю, змістом і масштабами), виконання яких соціумом тільки й дасть йому змогу рухатися траєкторією смислу, то метатеорія має відповідним чином коректно генерувати ці норми. Автори показують, що така можливість впливає із тріади «філософія господарства — теоретична економія — фізична економія», власне, з необхідності існування певних *ін-*

терфейсів, які з'єднують по одній позиції філософію господарства з теоретичною економією (перший вектор смислопородження) і по другій — філософію господарства з фізичною економією (другий вектор). Очевидно, ці інтерфейси визначають сутність і характер *норм інститутів* уже для діяльності конкретних СПС (норм, що у нинішній економічній думці, подібно до мутації вартості, дедалі більше еволюціонують від раціональних норм «класичного інституціоналізму» до казуїстики «нового інституціоналізму», ідейно близького «людям повітря»). Такі норми, саме для сполучення господарювання із смислопородженням, мають бути побудовані, по-перше, як *соціетальні*, пов'язані з фіксацією в нормах господарювання людського (гуманного, морального) начала й, по-друге, *органічні*, пов'язані з фіксацією природного начала (норм, близьких до сьгоднішніх екологічних).

КОНЦЕПТ ЯК НЕОБХІДНА ОПТИКА НОВОГО БАЧЕННЯ

Ця невелика за обсягом (17,5 друкованих аркушів) книга вирізняється глибиною, різноплановою цілісністю й оригінальністю. Відмовившись від стандартних підходів, її автори ставляться без звичного захвату до контурів інформаційного (постіндустріального) суспільства, що постає на наших очах, і не зациклюються на «священних» для сьогодення словах і словосполученнях (*інвестиція, інновація, швидке подвоєння ВВП, стале економічне зростання*), а закликають економічне зростання розглядати з позицій *смыслу*, пропонуючи для цього відповідні теоретичні моделі. (Тут у союзники можна хіба що взяти російського академіка-економіста В. Маєвського з його «Тією мірою, якою економічна наука сприяє прискоренню економічної еволюції, вона, очевидно, наближає суспільство до катастрофи, до того стану Хаосу, що цілком можливий внаслідок безперервного наростання Порядку».)

Рецензована книга за своєю суттю є *концептом* (за Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі) або особливою *інтелектуальною подією*, яка водночас дає і можливість нового бачення дійсності, і почасти формує саму дійсність. «Подієвість» книги полягає насамперед у тому, що, пропонуючи певний оригінальний, доцільний і здатний реалізуватися порядок речей у світі, котрий сам по собі, без наукової (знаннєвої) підтримки, мабуть, ніколи б і не здійснився, концепт-пропозиція необхідно «вибудовує» себе цілком нетривіальним, але й закономірним чином.

Така нетривіальність, на переконання авторів принципів створення концептів, є актом творчої інтуїції, що водночас ґрунтується на трьох взаємозалежних і реально існуючих речах: *вихідних складових концепту, плані іманентції й концептуальному персонажі*. Якщо генетично концепт визріває з певних первісно невизначених та суперечливих (за Дельозом і Гваттарі — з вихідного хаосу) уявлень, а в підсумку — конденсується в нову за змістом знаннєву цілісність, чого і досягли автори рецензованої праці, то в плані «доганяючої» (використаємо такий термін, близький за суттю до «розвитку, що доганяє» в економіці) реконструкції розуміння умовного читача тут доцільно повернутися від вже готового концепту до ситуації його зародження. Оскільки ж самим готовим концептом є не просто метатеорія господарювання, а когерентно (і *самозастосовно* — з позицій синергетики) узгоджувана з об'єктом і предметом свого дослідження — СПС, це дає змогу виділити в реконструкції розуміння умовного читача деякі «знакові» моменти.

Стосовно вихідних складових концепту такими моментами є *філософія господарства, теоретична та фізична економія*. За всієї їх очевидної наукової інституціалізованості і предметності, відображаючи різні «зрізи» розуміння буття «людини господарюючої», ці дисципліни ще не є взаємодоповнювальними (як слід було б), а реально вони скоріше є опозиційні — у діапазоні від

холодної байдужості до ворожості. Умовно персоніфікуючи зазначені дисципліни до певної узагальненої ментальності представників їхніх наукових шкіл, тут можна виділити деякі знаннєві інтенції, котрі визначають таку опозиційність. Щодо філософії господарства це можна позначити як її *духовну самітність*, зумовлену зосередженістю на крайніх питаннях людського буття-господарювання — його *осмислення*, більше того, котре припускає можливість і необхідність *параметризації* такого смислороджувального господарювання, *означення* його характеристик. (Додамо, духовна самітність особливо помітна тепер, коли існує очевидний дефіцит смислу, більше того, діє зростаюча анонімна загроза взагалі позбутися смислу і його незручних запитань.) Ментальність теоретичної економії можна позначити як *монологічний прагматизм*. Адже економічне знання, виростаючи буквально з «самого себе», не дуже сполучається із іншими реаліями світу, а, навпаки, навіть нібито підкоряє їх собі («економічний імперіалізм»), задає науковий формат швидко зростаючої у масштабах й інтенсивності людської діяльності. Ментальність фізичної економії можна позначити як *пізнавальну самодостатність*, зумовлену буквально гіпнотично-заворожливим характером впливу законів і можливостей універсуму в їх синергетичній «редакції» на діяльність соціуму.

Зрозуміло, що така опозиційність цих трьох наукових дисциплін є для нинішньої постнекласичної науки ситуацією явно ненормальною, і тут навіть очевидна присутність ненаукових, суб'єктивно-політичних сил — «людей повітря» в широкому розумінні. Вони зацікавлені у збереженні статус-кво діючої опозиційності, точніше, у збереженні «економізації економізму». Або, іншими словами, ситуація популярної нині *конспірології* — теорії світової змови — у своїх масштабах і спрямованості тут, схоже, «має місце».

Подолання опозиційності — з позицій постнекласики як епістемологічне завдан-

ня, а з позицій справжніх інтересів широкого світового соціуму як онтичне завдання гідного, не гламурно-спрошеного людського буття — єдино можливе шляхом згадуваного *принципу доповнюваності*, коли кожна із трьох наукових дисциплін, зберігаючи свою автономність, предметність і методологію, зумовлює інші й дає глибше розуміння відповідної дійсності у складі нової цілісності (тут — у метатеорії господарювання). З погляду постнекласичної науки з її інтенціями інтегративності і міждисциплінарності це цілком природне розв'язання проблемної ситуації — і епістемологічної, й онтичної. Труднощі тут полягають в іншому. *По-перше*, у певній «непросуненості» у власній предметності і методології філософії господарства та фізичної економії (звідси важливість бачення їх ще не до кінця реалізованого потенціалу), та і в малій ознайомленості з ними широкої наукової аудиторії (навіть і вчених-економістів). *По-друге*, у значній догматизованій популярності економічної науки (теоретичної економії), котра *de facto* давно затвердила за собою право «головної» науки про суспільство (правда, це вже серйозно заперечується зараз соціологією). Звідси — й різні очікувані психологічні акценти у період вихідної гіпотетичної доповнюваності трьох дисциплін: від передбачуваних позитивних у філософії господарства і фізичної економії — як відчуття власного зростання і реалізованої потреби, до безумовно негативних у теоретичної економії — як реакції на «обмеження прав» науки, що розвивалася тривалий час практично автономно, і в цій автономності по-своєму відображала еталонний для неї *спонтанний ринковий порядок*. (Згадаємо труднощі, пов'язані з радикальною корекцією наукових уявлень, що відзначалися Т. Куном, — аж до необхідності «біологічного» оновлення відповідних наукових шкіл.) Тому метатеорія господарювання, а ширше — вся рецензована книга як концепт (прямо, щоправда, не оголошена авторами такою) і не повинна за визначенням

знаходити легке розуміння — серйозність, несподівана й оригінальна композиція є однією з особливостей концепту. Інший ракурс цієї проблемності — необхідність створення наукової школи на основі концепту метатеорії господарювання, незвичність якої полягатиме не в екстраполяції того, що *поки* добре виходить (нагадаємо слова В. Маєвського), а в поверненні людини (і її господарювання) у ті координати осмисленого буття, з яких вона так хоче вибратися.

ІМАНЕНТНА ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПРОБЛЕМНІСТЬ КОНЦЕПТУ

План іманенції — як певним чином стурбована й орієнтована відповідною проблемністю «переддумка», контекст концепту (у Дельоза і Гваттарі — *префілософія*, що породжує концепт і рівна йому за творчою силою), очевидно, не зводиться до переліку, котрий вже стає стандартним, характеристик кризовості сучасної цивілізації. Зрозуміло, що такий багатий перелік «страшилок», хоча їх у роботі цілком достатньо, тепер у соціокультурному аспекті й не досягає своєї мети, більше того — дратує («лякають, лякають, а начебто б і непогане жити»), а в науковому сенсі не може бути генеруючим концепт його контекстом, планом іманенції. Речей, що посправжньому визначають тут план іманенції і загальну архітектоніку концепту, — дві. Про це — докладніше, оскільки їх перевернутою реалізація є основою наростаючої патології нашої цивілізації і позначається на індивідуальному рівні поведінки всієї маси соціуму.

Перша така річ — це онтологічно-діяльнісне (онтичне) ставлення соціуму (і окремої людини) до світу — діалогічне або монологічне. Не переповідаючи всього, що сказано авторами монографії щодо принципів діалогічної та монологічної поведінки і ставлення до світу (діалогічна поведінка — смілопороджувальна, а монологічна — в остаточному підсумку є дорогою в нікуди), вкажемо ще на один момент. Саме він визначає цивілізаційну безальтернативність (безкри-

зовість) діалогічності. *Філософська антропологія* доводить, що творчим, моральним, соціально-комунікабельним може бути тільки «людина діалогічна». Більше того, людина має бути *розімкнута* (С. Хоружий) на певного *Іншого*, у якого принципово інша, але не менш багата онтологія (Бог, Природа). Саме така розімкнутість передбачає справжні ідентичність, індивідуальність і можливість самовдосконалення людини. Навпаки, нинішня модель цивілізаційного розвитку з її повсюдною «економізацією» і «технізацією» життя породжує той новий, необхідно всеосяжний штучний світ, сполучений з авторством у ньому людини, де людині так чи інакше призначено вже розмикатися не на *Іншого*, а на саму себе. Зрозуміло, що це гарантований шлях зниження людських якостей, якщо не прямої деградації соціуму.

Другою, не менш ключовою річчю, є *метасистемний перехід*. Мовою синергетики, він відзначає те, що істинний (автопоетичний) розвиток складних (живих і соціальних) систем можливий лише шляхом їх внутрішнього творчо-кумулятивного вдосконалення. При цьому системи вдосконалюються так, що з'являються нові підсистеми, які надбудовуються над старими. Нові підсистеми беруть на себе й нові функції, пов'язані з поведінкою ускладнених систем, залишаючи старим підсистемам їхні традиційні функції. Саме так організується цілісність і спадковість розвитку і живих (приміром, головний мозок — над його первісними структурами надбудовуються пізніші), і соціальних систем (наприклад, високе мистецтво, де здобутки античності зовсім не «відмінюються» пізнішою школою романтизму, у культурному сенсі вони існують рівноправно й синхронно, більше того, з позицій романтизму в античній школі можна відкрити те додаткове, що сам по собі він дати вже не в змозі). З погляду необхідного метасистемного переходу зовсім не те відбувається у нинішній моделі цивілізації. Постмодернізм, як ідеологія сучасності, і котрий у принципі є контр-

культурним, зрівнює всі минулі культурні епохи в однаковій недовірі та скепсисі до них, або взагалі відмовляючи культурі в розвитку. У діючій же нині в контексті постмодернізму ліберально-ринковій економіці одним з головних складників її розвитку і розширення масштабів діяльності є так звана *керована де-струкція*. Це насильно нав'язане модою споживання певних товарів і така ж швидка переорієнтація на нові, але по суті — рівноцінні, із заміною ними попередніх. Вона є вже справжньою *тиранією моменту* (Т. Еріксон), що «вимиває» з менталітету соціуму і ставлення, інтерес до минулого (як такого, з котрого мода вже «пішла»), і до майбутнього (де мода ще не «заявлена»).

Такі, здавалося б, непримітні та малоцікаві речі, однак правильно прочитані, принаймні, у «кодах» філософської антропології й синергетики, показують коріння патології розвитку нинішньої цивілізації. У плані іманенції, яка визначає концепт, вони діють і «від протилежного», і позитивно. «Від протилежного» (буквально — *так жити не можна*) це передбачає заміну сполученої з патологіями монологічності і порушенням метасистемного переходу ЕС на СПС, де дані патології знімаються. Позитивно — власне, пропозиція СПС і метатеорії господарювання, що інтерпретує її.

Концептуальний персонаж, за Дельозом і Гваттарі, є креативним началом-суб'єктом (окремий учений або їх група, наукова школа). Саме він, помістивши автономні складові концепту, які початково не стикаються, у «силове поле» контексту-плану іманенції, здатний своїм творчим баченням іншого, можливого стану буття реалізувати концепт, водночас, і як конкретну *оптику* (розуміння, уявлення), і як *прагматику* (досяжність у діях) цього стану. Кореспондуючи із безпосереднім, «фізичним», автором (авторами) концепту — з його (їх) світоглядом, творчими можливостями, культурою і навіть екзистенцією (як духовною, так і тілесною), концептуальний персонаж виражає ці елементи

у «чистому вигляді» та в певній інтегрованій формі, або «дотягує» до створення концепту, або він не спроможний це здійснити (у такій ситуації, звичайно, і не усвідомлюючи до кінця всіх масштабів своєї творчої драми).

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ЯК ЗАВДАННЯ І ЯК ПРОБЛЕМА

Слід зазначити, що *розуміння персонажа*, який створив концепт, і *розуміння чистача*, котрий «освоїв» цю *готову річ*, — далеко не симетричні. У безпосередньо творчому (важкому) розумінні завжди є щось *особливе, критичне і невимовне*, відсутнє у підступно легшому розумінні готових речей. Тут можна нагадати класичну історію, яка сталася з А. Бергсоном, котрий протягом довгого часу розробляв свій концепт *чистої тривалості*. Він вважав: здобути ним важкою інтелектуальною і духовною працею досягнути іншим уже в готовому вигляді буде порівняно легко. Однак результат розуміння іншими вже готового концепту виявився негативним (великі люди — великі ілюзії). Щоправда, на противагу цьому слід врахувати можливості так званої *когнітивної еволюції*, яка завдяки природній зміні поколінь і появі нових людських популяцій певною мірою знімає «тягар» і необхідність особистого розуміння, переводячи їх на генетичний, «видовий» рівень. Однак кризова цивілізаційна ситуація, що позначається, зокрема, в культурно-науково-освітній сфері, робить надію на «автоматичні» можливості когнітивної еволюції занадто віддаленими у часі, ілюзорними. Відлік часу для формування істинного (і відповідального) наукового розуміння всієї сукупності цивілізаційно-господарських проблем, що розростаються, уже ведеться не десятиліттями, а фактично роками. Особистісне розуміння цих проблем залишається, мабуть, єдиним інтелектуальним (і духовним) засобом виходу з поки що погано усвідомлюваної кризової ситуації. Не замикаючись на рецензованій праці, а співвідносячись із усією від-

значеною проблемністю, хотілося б сформулювати якусь мінімальну структуру опорних і взаємозалежних «точок» вихідного розуміння, необхідних для адекватного уявлення проблем. Це насамперед:

♣ «Голографічно-об'ємне» уявлення універсуму, з можливістю виходу на різні пізнавальні ракурси. Використовуючи метафорику, можна сказати, що тут мають співіснувати й античні уявлення про універсум, можливості його пізнання і впливу на нього, а також, зрозуміло, новітні. Це уявлення Платона про пізнання як пригадування того, що людина взагалі-то мусить знати з народження (певна «генетична пам'ять» з її вірністю буттю, що аж ніяк не потрібно нинішній економізованій цивілізації), і фрагментарність нашого уявлення про світ (причтя «Печера»), що потребує відтворення цілісного бачення світу. З погляду сучасної постнекласичної науки — це те, що передається її пізнавальною метафорою «помислити немислиме» — тобто можливість реалізації інших станів універсуму, і хронологічно, діахронно здійснених у майбутньому, і синхронно припустимих тепер.

♣ Синергетичне уявлення про універсум у його станах *буття* і *становлення*, синергетичні закони і закономірності розвитку, про їх «м'який» характер дії, автопоетичний, алопоетичний і гетеропоетичний режими самоорганізації, цикли, стани і сценарії розвитку, соціоприродні системи і їх структурну ієрархію тощо. Причому синергетика має давати уявлення про себе не як про певний «філософський камінь», здатний відкрити останні таємниці буття і реалізувати безмежну владу людства над світом, а саме про те, що світ (природи і людини) — безмежно крихкий і вразливий, і по-справжньому розумні, осмислені людські дії здійсненні в досить вузькому коридорі зовні широких можливостей.

♣ Уявлення про універсум і своє, людське місце в ньому, з позицій смислу і смислопородження. Розуміння осмисленого цивілізаційного розвитку як такого особливого «ма-

кродіалогу», коли результуюча активність соціуму узгоджується з можливостями універсуму (природного і соціального) — і в поточний момент часу, і в певній далекій перспективі. Причому тут соціум, не підмінюючи собою універсум, робить винятково лише те, що не може безпосередньо отримати від універсуму, зберігаючи у такий спосіб і можливість одержання необхідних «чистих дарів» універсуму.

♣ Уявлення про людську життєдіяльність як про господарювання, де в необхідних масштабах і спрямованості людина взаємодіє з навколишнім світом. Уявлення про можливість існування *благого господарства* з відповідними йому параметрами: виконуючи свою творчу місію, людина наповнює світ певними, глибинно необхідними і для неї, і для світу продуктами діяльності. Розуміння такого господарства як інструменту, необхідного для діалогічного спілкування людини зі світом. Уявлення про те, що цей інструмент може вийти (бути виведеним) зі свого функціонального призначення і почати розвиватися автономно, а його розвиток може стати самоціллю.

♣ Уявлення про те, що нинішня економіка, як економічний інструмент людини, вийшла з-під контролю соціуму, набула *вартісного саморозвитку* і, власне, «перепідпорядкувала» собі людство, нав'язуючи йому свої, штучні, потреби, а в ширшому плані — і сам спосіб життя. Розуміння того, що такий вид економічного (само)розвитку спричинює повне переродження — «розлюднення» людини, якщо він раніше не закінчиться глобальною екологічною або техногенною катастрофою. Усвідомлення необхідності введення економічного розвитку у параметри свого інструментального призначення.

Повертаючись до «подієвої» книги — «Хозяйствование — синергетический инвариант» — наголосимо, що ця мінімальна структура розуміння і буде, власне, тестом на можливість її правильного, коректного і необхідно глибокого уявлення.